

УДК 327

ЄМЕНСЬКИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ У РЕГІОНАЛЬНІЙ ТА ГЛОБАЛЬНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Яніна Осадча

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
філософський факультет, кафедра політології
майдан Свободи, 4, 61022, м. Харків, Україна*

На засадах теорії опосередкованого конфлікту автор розглядає вплив третіх країн на перебіг громадянської війни в Ємені. Зокрема, увага зосереджена на ролі Саудівської Аравії та Ірану у визначенні динаміки конфлікту. Також проаналізовано інтереси сусідніх держав, котрі тією чи іншою мірою беруть участь у збройному протистоянні.

Ключові слова: Ємен, опосередкована війна, громадянська війна, збройний конфлікт, Іран, Саудівська Аравія, Близький Схід.

Громадянська війна в Ємені стала причиною найбільшої гуманітарної катастрофи в сучасному світі. Окрім того, вона є джерелом політичної нестабільності на Аравійському півострові, що спонукає сусідні країни на захист власних інтересів будь-якими засобами, в тому числі військовим шляхом. Військові перемоги хуситів також загрожують світовій енергетичній безпеці, оскільки існує можливість блокади протоки Баб-ель-Мандеб, яка є надважливим пунктом для експорту нафти. Оскільки країна стала зосередженням іноземного втручання та боротьби між регіональними та світовими акторами, Ємен можна назвати одним зі стратегічних майданчиків суперництва між глобальними гравцями. Саме тому дослідження єменського випадку є вкрай важливим для розуміння розстановки сил у міжнародній політиці. Крім того, воно може стати в нагоді для кращого розуміння ситуації в Україні, яка також стала майданчиком для опосередкованого конфлікту між світовими наддержавами.

Щодо розробленості теми в літературі, то збройний конфлікт в Ємені досліджували такі вчені, як Марія-Луїс Клаузен, Джеремі Шарп, Стіг Стенсайл, Ендрю Терріл, Магдалена Гхамарі, Пітер Салісбурі, Еміль Хокайем, Девід Робертс, Джек Фрімен та інші. Щодо теорії опосередкованої війни, то її розвивали Карл Дойч, Ендрю Мамфорд тощо.

Власне, саме Карл Дойч дав визначення опосередкованого конфлікту як міжнаціонального конфлікту між державами, який ведеться на території третьої сторони та замаскований під внутрішній конфлікт [1]. Таким чином, у такому конфлікті актори не є самостійними, бо вони є провідниками інтересів своїх патронів, а внутрішні причини конфлікту відходять на другий план, порівняно з інтересами тих, хто здійснює зовнішнє втручання. Парадигма опосередкованого конфлікту є найчастішою описовою схемою для пояснення низки сучасних збройних протистоянь на Близькому Сході. Втім, інколи це теоретичне припущення має досить грубий характер та не відображає складності ситуації загалом. Саме тому ми вважаємо, що аби дати визначення єменському конфлікту як опосередкованому, треба простежити причини його виникнення та стратегії тих акторів, які до нього долучаються. І лише в тому разі, коли стратегії внутрішніх гравців повністю відповідатимуть та залежатимуть від зовнішнього впливу, можна буде казати про те, що конфлікт є опосередкованим у його класичному розумінні.

Безпосередні причини початку воєнного протистояння можна віднайти в історії хуситського руху (так званого Ансар Аллах). Перше збройне повстання вони здійснили в 2004 р. на півночі країни. Втім, воно швидко закінчилося завдяки військовій операції збройних сил Ємену. Однак це не стало остаточною перемогою над повстанським рухом, оскільки хусити продовжили свою підривну діяльність впродовж 2005, 2007 та 2008 рр. [2]. Причиною їх невдоволення центральною владою була економічна дискримінація північних провінцій, а також бездіяльність уряду щодо активної діяльності салафітів на цих територіях.

Чергова ескалація напруження, яка, власне, і призвела до громадянської війни, була пов'язана з подіями Арабської весни. Після протестів 2011 р. та звільнення з посади президента Саліха, новим керівником держави став Абдо Рабо Мансур Хаді [3]. Однак йому не вдалося повернути Ємен до мирного життя і здійснити перетворення політичної системи країни, тому у вересні 2014 р. хуситський рух поновив революційну діяльність та розпочав захоплення території країни. Хуситів із політичних причин підтримали лоялісти минулого президента – Алі Абдулли Саліха, втім, минулого року цей альянс розпався і Саліха було вбито через його заклики припинити збройну боротьбу. Після низки військових успіхів повстанці висунули вимогу відставки нового президента Хаді, яку він формально виконав наприкінці січня 2015 р. [4].

Треба зазначити, що населення частково підтримало хуситське повстання, оскільки суспільство було невдоволене відсутністю якісних змін після приходу до влади Хаді. Власне, новий президент мав не тільки вирішити проблему економічної кризи, високого рівня безробіття та корумпованості державних інститутів, але й запобігти розгортанню діяльності Аль-Каїди та сепаратистів на півдні країни, вирішити кризи в лавах Збройних сил [5]. Політична система Ємену також знаходилася в кризовому стані, адже не було вирішено проблеми інституційного дизайну після закінчення перехідного періоду, включення до політичної системи позасистемних сил (наприклад, хуситів), можливість перетворення країни на федерацію. Однак безпосереднім тригером хуситського повстання стало скасування субсидій на пальне [6].

Таким чином, ми бачимо, що від самого початку конфлікту існувало суспільне невдоволення новою владою, тому не можна казати, що не було внутрішніх причин ескалації напруження. Скоріше, зовнішня підтримка наклалася на внутрішні чвари, посприявши більш інтенсивній боротьбі.

Нині можна виділити чотири протиборчі сторони – уряд, хуситів, південних сепаратистів та джихадистів [7]. Кожна з цих сторін має підтримку з-за кордону. Зокрема, уряд Хаді має значну військову допомогу від коаліції арабських країн на чолі з Саудівською Аравією, куди входять ОАЕ, Бахрейн, Кувейт, Йорданія, Марокко, Сенегал та Судан. Хусити, зокрема їх Верховна політична рада Ємену (виконавчий орган, створений для управління державою), мають активні зв'язки з Сирією, Північною Кореєю, Російською Федерацією, Іраном та Хезболлою. Лоялісти минулого президента Хаді за роки конфлікту встигли змінити афіліацію та почати співробітництво з сепаратистами з Південної перехідної ради [8]. Їх напряму підтримують Об'єднані Арабські Емірати. Джихадисти отримують підтримку від мережі Аль-Каїди та, вірогідно, Катару.

Безпосередньо збройний конфлікт розпочався 22 березня 2015 р., коли хусити почали захоплювати південь країни (Лахдж, Аден, Таїз, Ед-Далі). Наступного дня вони почали просуватися на захід у сторону протоки Баб-ель-Мандеб, через що Саудівська Аравія ініціювала початок операції «Рішучий шторм», в якій взяло участь приблизно 10 країн. Окрім держав Перської затоки, Саудівська Аравія отримала різнопланову

підтримку від Сенегалу, Судану та Еритреї [8]. Майже через місяць, 21 квітня, «Рішучий шторм» було офіційно завершено, хоча фактично авіаудари продовжилися [9]. Втім, це не зупинило просування хуситів. Навесні 2017 р. на території Ємену розпочалися американські авіанапади на сили Аль-Каїди [10].

Нині під повним контролем уряду Хаді та його союзників (Збройних сил Саудівської Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратів, Судану та інших) знаходяться південна провінція Лахдж та західна Ель-Махра. Ще одна західна мухафаза – Хадрамаут, потерпає від боротьби між урядом, Південною Перехідною Радою (ППР) та сунітськими джихадистами (Аль-Каїдою на Аравійському півострові, ІДІЛ, Ансар аль-Шаріа, аль-Шабааб та племінними угрупованнями). Така сама ситуація і в мухафазі Аден, столиця якої знаходиться під контролем Південної Перехідної Ради (ППР). У провінціях Таїз, Маріб, Ель-Джауф та Ель-Байда триває боротьба між хуситами та урядовими силами. Ед-Далі та Ходейда контролюються частково хуситами, частково урядом та ППР. На півночі в провінціях Хадджа та Саада боротьба триває на кордоні з Саудівською Аравією. Виключно під контролем хуситів знаходяться центральні мухафазы Амран, Ель-Махвіт, Сана, Дамар та Ібб.

І хоча ми спостерігаємо активну участь іноземних військових в єменському конфлікті, це все ще не дає нам змоги говорити про цю війну як опосередкований конфлікт. Безумовно, Саудівська Аравія та Іран мають найбільший вплив на збройне протистояння в Ємені, оскільки обидві країни мають власні інтереси в регіоні, котрі частково перетинаються з бажанням кожної з них стати лідером арабського світу. Втім, немає остаточних доказів того, що ці країни контролюють ситуацію чи здійснюють рішучий вплив на протиборчі сторони.

Щодо ролі Ірану, то її можна оцінити по-різному. Вона є досить значною в підтримці боездатності хуситських угруповань, однак не можна казати, що саме Іран став визначним фактором, який призвів до успішності їх дій. Тегеран неодноразово звинувачували в постачанні хуситам озброєння, грошей та сировини для вибухівок. Безпосередній інтерес Ірану щодо Ємену стосується його використання як важеля впливу на Саудівську Аравію та країни Перської затоки [12]. Деякі дослідники стверджують, що Іран також допомагає сепаратистському руху на півдні Ємену – Хірак аль-Джаноубі, який становить загрозу не лише для Аравійського півострова, але й для безпеки в Індійському океані [13]. Загалом звинувачення Ірану в підтримці повстанців збігаються з риторикою керівництва країни щодо контролю над Дамаском, Багдадом та Саною. Також це вписується в загальну стратегію країни, яка спрямована на збільшення її впливу на Близькому Сході. Докази цього ми спостерігаємо у схожих методах провадження власних інтересів та підтримки шіїтських еліт Сирії та Іраку. Втім, не можна казати про те, що хусити є провідниками іранських інтересів у регіоні, адже вони мають власні цілі, які не завжди збігаються з іранськими [14].

Стосовно тих держав, які підтримують уряд Хаді, то їх зацікавленість стосується забезпечення стабільності на півдні Аравійського півострова, аби не допустити потоку біженців до Саудівської Аравії та подальшого розгортання терористичної діяльності Аль-Каїди. Крім того, для арабських країн важливо забезпечити безперервне постачання нафти через протоку Баб аль-Мандеб.

Лідер коаліції держав Перської затоки – Саудівська Аравія завжди мала тісні зв'язки з Єменом. Її політика ґрунтувалася на двох підвалинах: Ємен має бути стабільним, але слабким. Перше необхідне, аби не допустити масштабної трудової міграції в Саудівську Аравію, тоді як друге виключає можливість того, що Ємен стане потужною силою в регіоні [13, с. 3]. Ріяд підтримував уряд країни фінансово, а у 2000-х рр. використовував Ємен як майданчик для контртерористичної операції, спрямованої проти Аль-Каїди. Однак активна

діяльність Саудівської Аравії на півночі країни посприяла накопиченню невдоволення з боку хуситів. Зокрема, Ріяд фінансував та підтримував салафітських бойовиків, сунітських проповідників та дружні Аравії племена. Окрім того, в 2009 р. Ріяд допоміг уряду Саліха придушити чергове хуситське повстання [15].

Нині Саудівська Аравія виступає за стабільність Ємену та повалення режиму хуситів через кілька причин. Одна з них – це бажання сина короля Саудівської Аравії – Мухаммада бін Салмана (поточного міністра оборони) завоювати авторитет. Ще одна – це бажання об'єднати суспільство навколо боротьби з іранською загрозою, яку уособлюють хусити. Крім того, повалення хуситів за допомогою Аравії надасть їй змогу претендувати на лідерство серед сунітських держав [16].

Якщо перераховувати всі випадки зовнішнього втручання у єменський конфлікт, то треба почати з 2015 р., коли президент Хаді попросив міжнародної допомоги у боротьбі з хуситами. Тоді ж Саудівська Аравія організувала коаліцію та розпочала повітряну операцію. Стосовно ролі ООН, то 14 квітня 2015 р. Рада Безпеки ухвалила Резолюцію 2216 щодо Ємену. Вона накладає санкції на осіб, які загрожують стабільності країни, та запроваджує ембарго на постачання зброї повстанцям. Від ухвалення цієї резолюції утрималася Російська Федерація, бо, на думку її представників, необхідно встановити ембарго на постачання зброї усім сторонам конфлікту. Також її представники вимагають припинення вогню незалежно від того, чи відступають хусити з зайнятих територій [17].

Сполучені Штати Америки порівняно пізно долучилися до конфлікту. Зокрема, аж у 2017 р. Дональд Трамп дозволив використовувати повітряні сили США проти Аль-Каїди на півдні Ємену. За перші місяці весни було здійснено близько 40 повітряних ударів [17]. Однак інтереси Вашингтону в основному стосуються недопущення розгортання мережі Аль-Каїди та знищення джихадистських угруповань.

Осібно стоїть Оман – єдина держава-член Ради співробітництва арабських держав Перської затоки, яка не доєдналася до коаліції Саудівської Аравії. Навпаки, Оман запропонував власний план досягнення перемир'я. Його пункти включають відведення хуситів та лоялістів Саліха з усіх міст країни та повернення військового обладнання урядовій армії, повернення до влади Абда Раббо Мансура Хаді, проведення парламентських та президентських виборів, досягнення угоди поміж політичними партіями Ємену, перетворення хуситського руху на політичну партію, проведення міжнародної конференції з допомоги Ємену, входження Ємену до Ради співробітництва держав Перської затоки [18].

Таким чином, можна сказати, що насправді інтереси іноземних гравців, скоріше, наклалися на внутрішні протиріччя та суспільне невдоволення, аніж стали їх каталізатором. Крім того, єменські внутрішні гравці не потрапили під повний контроль третіх країн та зберегли можливість провадити власні інтереси. Меншою мірою це стосується уряду Хаді та більшою мірою – хуситів. Саме тому ми вважаємо, що зовнішнє втручання стає в нагоді всім сторонам конфлікту, бо дає їм змогу користуватися задля досягнення власних інтересів. З іншого боку, ми не бачимо реального впливу Ірану на хуситів, тому заяви про їх залежність від Ірану можна вважати складовою частиною ідеологічної війни.

Загалом існує кілька можливих поглядів на єменський конфлікт. У цій роботі ми розглянули, яким чином можна концептуалізувати війну в Ємені як опосередкований конфлікт, який зачіпає інтереси низки держав. Втім, треба зазначити, що це можна зробити лише з певними припущеннями, адже це припущення не відповідає дійсності з кількох причин. По-перше, хусити не підкорюються Ірану та реалізують власні інтереси, користуючись власною стратегією. По-друге, це суперечить минулій політиці Ріяду щодо регіону, оскільки Саудівська Аравія завжди намагалася не допустити розростання хаосу в Ємені

та підтримувала державу фінансово. По-третє, Ряду не вигідне посилення Аль-Каїду на Аравійському півострові, яке є наслідком хаосу та нестабільності у державі [19]. Таким чином, єменський конфлікт можна назвати громадянською війною, яка має певні ознаки опосередкованого конфлікту, але не є ним у класичному розумінні.

Список використаної літератури

1. Mumford A. Proxy Warfare and the Future of Conflict. *The Rusi Journal*. 2013. Vol. 158. PP. 40–46.
2. Yemen profile – Timeline. URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951> (Дата звернення: 24.02.2018).
3. U.S. Relations With Yemen. URL: <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/35836.htm> (Дата звернення: 24.02.2018).
4. Giuliani E. Demystifying Yemen's Conflict. URL: <https://medium.com/@egiuliani/demystifying-yemen-s-conflict-7ba37eb88ae3> (Дата звернення: 24.02.2018).
5. Birchall G. What is the Yemen War about, who is fighting who, why is Saudi Arabia involved and how many dead are there in the 1,000 day conflict? URL: <https://www.thesun.co.uk/news/2395690/yemen-war-saudi-arabia-death-toll-houthi-rebels-missiles-1000-days/> (Дата звернення: 24.02.2018).
6. Robins-Early N. What's Really Behind The War In Yemen? URL: https://www.huffingtonpost.com/2015/04/11/yemen-war-sectarian-violence_n_7019210.html (Дата звернення: 24.02.2018).
7. Yemen crisis: Who is fighting whom? URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423> (Дата звернення: 24.02.2018).
8. Farrukh M., Nocita T., Zimmerman K. Warning Update: Fracturing of the Yemeni state. URL: <https://www.criticalthreats.org/analysis/warning-update-fracturing-of-the-yemeni-state> (Дата звернення: 24.02.2018).
9. Hokayem E., Roberts D. The War in Yemen. *Survival*. Vol. 58., Issue 6. 2016. С. 157–186.
10. Saudi-led coalition bombs Yemen despite calling off air campaign. URL: <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security/saudi-led-coalition-bombs-yemen-despite-calling-off-air-campaign-idUSKBN0NC2LD20150422> (Дата звернення: 24.02.2018).
11. Targeting AQAP: U.S. Airstrikes in Yemen. URL: <https://www.criticalthreats.org/analysis/targeting-aqap-u-s-airstrikes-in-yemen> (Дата звернення: 24.02.2018).
12. Schmitt E., Worth R. With Arms for Yemen Rebels, Iran Seeks Wider Mideast Role. URL: <http://www.nytimes.com/2012/03/15/world/middleeast/aiding-yemen-rebels-iran-seeks-wider-mideast-role.html> (Дата звернення: 24.02.2018).
13. Salisbury P. Yemen and the Saudi – Iranian “Cold War”. *Middle East and North Africa Programme*. February 2015. С. 1–13.
14. Ghamari M. Jemen – the Proxy War. *Securitologia*. Vol. 2, № 15. С. 43–56.
15. Terril A. Iranian Involvement in Yemen. *Orbis*. Summer 2014. С. 429–440.
16. Stenslie S. “Decisive Storm”: Saudi Arabia’s attack on the Houthis in Yemen. *NOREF Expert Analysis*. May 2015. С. 1–3.
17. Sharp J. Yemen: Civil War and Regional Intervention. *CRS Report*. 2017. March 21. 17 p.
18. Oman offers seven-point peace plan for Yemen. URL: <https://www.alaraby.co.uk/english/news/2015/4/24/oman-offers-seven-point-peace-plan-for-yemen> (Дата звернення: 24.02.2018).
19. Clausen M.-L. Understanding the Crisis in Yemen: Evaluating Competitive Narratives. *The International Spectator. Italian Journal of International Affairs*. Vol. 50, № 3. С. 16–29.

YEMENI ARMED CONFLICT IN REGIONAL AND GLOBAL PERSPECTIVES

Yanina Osadcha

*V. N. Karazin Kharkiv National University,
Faculty of Philosophy, Department of Political Science
Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine*

The author considers the influence of the third parties on the dynamics of the Yemeni civil war using the theory of proxy warfare. Particular attention is paid to the role of Saudi Arabia and Iran as main contributors to the military capacity of rivals. Moreover, the interests of neighboring states who take part in the conflict were analyzed.

Key words: Yemen, proxy warfare, civil war, armed conflict, Iran, Saudi Arabia, Middle East.